

424 с.

20. Руснак І. Є. Український фольклор: навчальний посібник. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 304 с.
21. Соціально-побутова казка / Упорядник та автор вступної статті О. Ю. Бріцина. – К.: Дніпро, 1987. – 282 с.

Г. Б. Райбедюк

УКРАЇНСЬКЕ ШІСТДЕСЯТНИЦТВО: ІНТЕРПРЕТАЦІЙНЕ ПОЛЕ ДИСКУРСУ

Історія світової культури розвивається упродовж віків за специфічними законами естетики. Її неперервність у багатьох ключових моментах забезпечує еволюцію «без лакун і спотворень» (М. Коцюбинська). Українській же літературі повсякчас доводиться переживати схему «зруб-парости», «знищення-відродження» (Ю. Лавріненко). Міркуючи над цими проблемами, Л. Костенко у статті про Лесю Українку «Геній в умовах заблокованої культури» ставить закономірне питання: «Чому у поневолених народів є основоположники, борці, мученики, але менше авангардистських течій?». І дає прозору відповідь: «Тому що авангардисти б'ють шибки. А тут треба ламати ґрати» [21, с. 5]. Безнастанне вставання з колін, відродження, подібно до птаха Фенікса, із тотального попелища, систематичні нелегкі потуги повернути, утвердити й продовжити втрачені надбання – це той реальний шлях національної культури, який В. Стус афористично сформулював як «раптових спроб зазубрені шпилі» [39, с. 96].

Одним із таких потужних «паростів» стало унікальне явище українського культурно-мистецького та суспільно-політичного життя – шістдесятництво. Його представники (В. Симоненко, Л. Костенко, І. Драч, Д. Павличко, М. Вінграновський, Вал. Шевчук, Гр. Тютюнник, Г. Кочур, А. Горська, С. Параджанов, І. Миколайчук та ін.) стали духовними подвижниками, лицарями культури, ревними захисниками загальнолюдських і національних інтересів, що й піднесло їх на високий щабель сприйняття і поцінування. Сповідувані ними ідеали, реалізовані у творчості й практичному житті, стали докором тим, хто «свою іскру Божу послідовно глушив марнослів'ям кон'юнктури» [4, с. 184].

Завдання шістдесятників з позицій абсолюту, за словами М. Коцюбинської, «були вельми скромними. Вони по суті обстоювали право здорового глузду, повернення словам і поняттям їхнього питомого смислу, можливість говорити правду про очевидне, про те, що король, вбрання якого підносять до небес, насправді голий, а зневажена замурзана Попелюшка – прекрасна. Що не можна любити людство, зневажаючи власну матір [...] Не можна будувати культуру, не знаючи її в усьому багатстві, без лакун і спотворень. Не можна мислити й творити в атмосфері незліченних табу. І ще і ще такі ж абеткові істини...» [22, с. 7]. Як на теперішній погляд, за цілком слушними міркуваннями В. Іванисенка, нічого неприродного («революційного») для літератури в

творчості шістдесятників не було. «Проте читачі звернули увагу на милу і наївну безпосередність, властиву справжній поезії, відсутність офіційної риторики, на природне чуття, довірливу і щирю розмову з читачем, – все це сприймалося тоді як виклик «основоположним принципам», бо ж щирість художника трактувалася тоді як замах на головний постулат соцреалізму – партійність літератури. Питання про щирість художника мало неминуче перерости в питання про незалежність творчої особистості, про свободу творчості» [12, с. 98]. Імператив щирості в художній концепції шістдесятників тотожний нефальшивості й істинності. Це як «вслухання митця у свій внутрішній голос, в інтуїцію. Ще – як мистецька совісність, коли пишеться не на догоду кон'юктурі чи бажанню швидкої слави, а за істинним покликом серця» [40, с. 71]. Мабуть, саме тому ця риса так дратувала й лякала номенклатурних фарисеїв і сприймалася ними мало «не як скандал у благородному сімействі» (В. Панченко). Шістдесятники, «бунтуючи, повалюючи старих божків та їхні скомпрометовані «вартості», чимало зробили для деканонізації соцреалізму й утвердження нової якості гуманізму (кожна «маленька» людина – самоцінна!)» [29]. Їх авторську свідомість кодифікує гуманізм («людиноцентризм»), тобто «ідея самоцінності людського Я», що передбачала характерне для літературного покоління шістдесятників «по-максималістськи загострене відчуття взаємозв'язку «людина-народ» [30, с. 56]. Вони взяли на себе «тягар обов'язку перед світом: пояснювати свій народ, а також обов'язок перед своїм народом – відкривати йому світ, а ще – пояснювати народові самого себе» [35, с. 4].

Шістдесятництво не було політичною чи громадською організацією (хоча його представники гуртувалися в різні громади), навіть не літературною школою, течією (хоча в них були близькі естетичні пріоритети), радше мистецькою плеядою на кшталт київських неокласиків (М. Зеров, М. Рильський, П. Филипович, М. Драй-Хмара, О. Бургардт), на перших порах – «товариством високоосвічених і високоталановитих, національно свідомих людей, об'єднаних взаємною повагою і спільністю ідеалів. В їхньому колі завжди панували взаєморозуміння і взаємоповага, своєрідна шляхетність у стосунках...» [12, с. 100].

Сьогодні існує чимало тлумачень поняття «шістдесятництво». Ведуться жваві й досить гострі дискусії щодо його суті й місця в тодішньому та сучасному літературному процесі, впливу на пробудження національної свідомості українців, хронологічні межі, персоналізацію тощо. Однак немає розбіжностей у поглядах на шістдесятників як на «славних лицарів волі, які могли б із чистим сумлінням сказати про себе словами великого Т. Шевченка: «Ми просто йшли. У нас нема / Зерна неправди за собою...» [3, с. 89]. Г. Касьянов підкреслює, що то вони «символізували національно-культурне відродження 60-х, його спадкоємність і життєву силу» [15, с. 150]. В. Іванисенко називає це покоління «несподіваними пришельцями», які твердо знали, що прийшли в літературу «не для того, щоб начищати черевики більшовицькій мафії, а щоб на останньому рубежі, як оті триста юнаків під

Крутами, стати на захист свого народу, його зневаженої мови й потоптаної гідності. Це було покоління, позбавлене страху» [12, с. 99]. А. Ткаченко підкреслює, що «непідробна громадянська напруга, високий художній рівень творів здобули їм широку читацьку аудиторію, їхні перші збірочки вмить зникали з полиць книгарень, окремі вірші переписувалися від руки, усні виступи у вузах, колгоспах, військових частинах, на заводах збирали силу-силенну вдячних слухачів [...] Усе це сприяло зростанню інтересу до рідної мови, історії, культури» [42, с. 9].

Молоді протестанти організовували в Києві літературні вечори, присвячені видатним діячам української культури. За свідченням очевидців, такого роду заходи «стали збирати чи не більше людей, ніж футбольні матчі» [24]. Ставились напівзаборонені п'єси Миколи Куліша, проводились активні дискусії з питань національної культури, її минулого, сучасного та майбутнього. Подібні творчі об'єднання утворювались в інших містах. Усі вони мали виразну національну зорієнтованість. Величезною популярністю користувались публікації ідеологічних лідерів руху «шістдесятників» – Івана Дзюби, Івана Світличного, Євгена Сверстюка. Можна сказати, що «шістдесятники» сколихнули все суспільство, в якому ідея національного відродження набувала дедалі більшого поширення. Клуб творчої молоді ініціював створення Громадської комісії з питань дослідження місць масових поховань у Биківні поблизу Києва (до складу комісії входили Л. Танюк, В. Симоненко та А. Горська). Комісія надіслала владі меморандум і виступила з пропозицією встановити пам'ятник жертвам Биківні (місце масових страт українства в період сталінської вакханалії). Членами Клубу творчої молоді та подібних об'єднань провадилась величезна робота по збереженню й відновленню національних святинь. Так, у 1963 році київський Клуб з ініціативи Г. Логвина організував експедицію по Україні, внаслідок якої за посередництвом М. Рильського було надіслано листа до ЦК КПУ із вимогою запобігти руйнуванню пам'яток української культури (це був перший випадок колективного листа в Україні) [5]. Шістдесятники стали новобранцями української літератури, які заклекотіли «гейзерами» творчості в епоху демократичних змін, вбачаючи своє основне покликання в тому, «щоб будити приспану національну свідомість» [34, с. 45].

Останніми роками вченими зроблено присутній крок у вивченні «першої хвилі» шістдесятників (В. Симоненка, Л. Костенко, І. Драча, Д. Павличка, М. Вінграновського та ін.). Як підкреслює В. Дончик, надзвичайно важливе завдання, що постає перед істориками літератури – «персоналізувати» шістдесятництво – розглянути кожного окремо, не в дусі традиційного літературного портретування (це є, і цього забагато), а проаналізувати різний вибір, різні долі, позиції, версії, шляхи, дискурси. Адже В. Стус – один вибір і доля, Ліна Костенко – схожий вибір, але інша доля, М. Вінграновський – ще інший, Б. Олійник – спільний, схожий початок і зовсім протилежний вибір, В. Коротич – взагалі все протилежне. А Дзюба? Чи Світличний, Сверстюк? А все на початку 60-х років було єдиним рушенням і навіть в міжособистісних

стосунках були єдність і порозуміння» [44, с. 45].

Не ставлячи за мету вичерпно проаналізувати наявні в літературознавстві дефініції «шістдесятництва» та з'ясувати індивідуальні особливості художньо-стильових парадигм його репрезентантів, зважимося пристати до слушної думки Л. Тарнашинської про те, що «досі не маємо об'єктивного, цілісного й комплексного дослідження природи шістдесятництва» і що, «попри широкий інтерес до нього наукової громадськості, воно й понині залишається terra incognita, якщо мати на увазі дослідження його як явища в усіх взаємозв'язках». Дослідниця стверджує, що «це відбувається через нерозробленість багатьох основоположних теоретичних засад і невиробленість критеріїв (навіть саме поняття «шістдесятники» часто подається в літературознавчих розвідках у лапках, що вказує на певну частку сумнівів щодо наукової правочинності чи коректності цього, скажемо так, досить умовного, однак усталеного поняття), без яких подолати цю спонтанність та фрагментарність дослідження методологічно неможливо» [41, с. 156]. М. Наєнко у низці статей-спогадів «Шістдесятництво: в історії і в сучасності» говорить про те, що нинішні постмодерністи (в лапках, тобто) намагаються всіляко знеславити шістдесятників, бо ж вони, мовляв, залишалися у рамках своєї ідеологічної епохи [...] Коротше кажучи, уявлення про шістдесятництво вкрай розмите» [27]. Подільський шістдесятник М. Мачківський, який активно включився в нову дискусію про шістдесятників, в альтернативному щодо низки публікацій М. Наєнка на сторінках «Літературної України» (серпень-вересень 2008 року) дослідженні «Згадаймо всіх – поіменно» відзначає, що «попереднім публікаціям про шістдесятників бракувало конкретності, проникнення в суть явищ, шкодили поверховість, надмірна тенденційність, зациклення лише на кількох найпомітніших іменах [24]. Отже, й сьогодні актуально звучать слова І. Дзюби, сказані ще 1991 року: «Є вже чимало літературознавчих розвідок, навіть книжок, присвячених окремим, найрепрезентативнішим постатям; є й спроби узагальнень; започаткувалася вже й відповідна мемуаристика. Проте до повної і об'єктивної картини «шістдесятництва» – як у його літературних, так і в громадсько-політичних аспектах – ще дуже й дуже далеко. Хоч час би вже всебічно осмислити це явище» [8].

Унікальним джерелом вивчення різних аспектів шістдесятництва стала книга спогадів І. Жиленко «Номо feriens», що побачила світ у видавництві «Смолоскип» 2011 року. Є. Сверстюк зауважує, що ніхто так, як вона, «не розкрив життя шістдесятників, цькованих і внутрішньо вільних під гітом диктатури» [38]. Тут подано зріз тодішнього історичного часу, образ доби загалом та її репрезентантів зосібна крізь призму власного «Я» авторки, її персональної ідентифікації. І. Жиленко «передає відчуття напруженої, задушливої суспільної атмосфери кінця 60-х – початку 80-х, існування в умовах «заблокованої культури», тиск держави на приватність особи, нищення в різний спосіб ідеологічно незаангажованих митців, особливості політики денационалізації та способи протистояння їй. Вона не лише ретельно фіксує події, а й пропонує їхнє осмислення в контексті прожитого й пережитого,

окреслює своє місце в суспільному житті й літературному процесі» [16, с. 49]. Відомий культуролог-шістдесятник Р. Корогодський назвав це явище одним із найцікавіших в українському громадсько-політичному та культурно-духовному житті другої половини ХХ століття. Однак, на його думку, в суспільстві й досі не просто немає одностайної оцінки ролі шістдесятників у процесі становлення в Україні державності. Розбіжні, часом протилежні погляди висловлюють і самі шістдесятники [18]. Є. Сверстюк вважає, що це «велике явище другої половини ХХ століття, дивне своєю появою в непевну пору відлиги і стоїчним протиставленням неосталінізму та живучою енергією в пору лібералізації. Може, найвидатніше явище в Одиссеї нашого відродження» [37, с. 23]. Еліта 60-х, за словами М. Лановик, «розколола художнє життя СРСР на дві частини: з одного боку – бездуховний, безликий стиль маси, яка весь час поповнювалась людьми, що не мали чому себе присвятити; з іншого – глибоко філософські, високомистецькі художні стилі, в кожному з яких відбилась людська особистість» [23, с. 144]. Т. Гундорова дефініює шістдесятництво як «рід інтелектуалізму. Останній на відміну від богемі буває найчастіше політизованим. Спротив системі і культ індивідуальної незалежності, лібералізм – прикмети такого інтелектуалізму. Культурно й соціально українське інтелектуальне шістдесятництво близьке до західного екзистенціалізму, однак між ними існувала суттєва різниця, яку культурна антропологія визначає як відмінність між індивідуалізмом і соборністю (органічністю, автентичністю). Українські шістдесятники були соборниками, а точніше – народниками. Та модель світогляду і той тип культури, які стали ідеальними для шістдесятників, визначалися на шляху синтезу народної культури з культурою модерною» [6, с. 6].

Традиційно шістдесятництво розглядають як добу всезагального морального й духовного піднесення в країні, викликаного докорінними змінами у внутрішній політиці влади, що їх реальним наслідком стало нетривале повернення суспільству ясного бачення загальнолюдських цінностей. Про шістдесятництво говорять і як про певний соціально-психологічний тип свідомості (поведінки, чину), властивий значній частині суспільства, насамперед інтелігенції. Шістдесятництво трактують як національно свідому молоду національну еліту, котра відверто протиставила себе тоталітарному режимові унітарного суспільства з його політикою денационалізації та придушення прав людини, культивуванням провінційності й меншовартості української культури, категорично не прийняла «фальші, демагогії, оказенювання людських стосунків і літератури» [14, с. 28].

Одним із суперечливих питань, активно дискутованих літературознавцями, є питання про хронологічні рамки шістдесятництва. Це ж бо «моноліт, хоча й рухливий, неоднозначний [...] Це – назва літературного процесу, що не вимірюється одним десятиріччям» [25]. У який спосіб і за якими ознаками його персоналізувати? Ці та низка пов'язаних із ними питань вимагають багатьох уточнень, пояснень і з'ясувань. Як підкреслює Л. Тарнашинська, на сьогодні «більшість дослідників схильна вважати, що шістдесятництво визначається

періодом 1960–1963 рр., оскільки далі почалися ідеологічні нагінки й потужний вихлюп свіжих мистецьких сил, по суті, було загнано в андеграунд. Інші не можуть утриматись від спокуси й певної логіки долучити до літературних з'яв тієї пори й подальші творчі набутки, скажімо, Григора Тютюнника чи Василя Стуса, Ігоря Калинця, представників т. зв. Київської школи [41, с. 156]. Н. Зборовська зазначала, що «українське шістдесятництво як феномен літератури і феномен політики розпочинається в середині 50-х років стихійним національно-визвольним протестом проти імперської тоталітарної системи з метою символічного відновлення пошкодженого материнського об'єкта, яким стала колоніальна Україна за часів сталінізму» [11, с. 351]. На думку М. Лазарука, «шістдесятництво лише умовно обмежене в часі» [44, с. 47]. В цьому сенсі має цілковиту рацію В. Яременко, який стверджує, що шістдесятництво залишиться у літературознавчій та історичній термінології як «неповторність», як поняття містке, що включає в себе не тільки часові рамки, а й численні характеристики, які вказують на явища, що стали визначальними і дали напрямок літературного розвитку на майбутнє» [45]. Міркуючи про хронологічні параметри українського шістдесятництва, М. Наєнко ствердно запевняє, що «як емоційно-естетичний післямодернізм, воно перестало існувати в другій половині 60-х років [...] Після цього частина шістдесятників фактично зійшла з художньої дистанції» [28]. Його опонент М. Мачківський переконує, що «межі шістдесятництва досить широко розсунуто, а число його подвижників – це зовсім не те вузьке коло із шести-семи імен» [25].

На тлі шістдесятницького покоління переважно говорять про «профілі» (Л. Тарнашинська) поетів (за винятком, хіба що таких могутніх талантів-прозаїків, як Вал. Шевчук, Гр. Тютюнник, Є. Гуцало, що увійшли в літературний процес трохи пізніше). Драматичну долю опозиційно настроєних прозаїків-шістдесятників яскраво демонструє біографія І. Чендея. Відомо, що після збірки повістей та оповідань «Березневий сніг» (1968) його було виключено з партії, піддано цькуванню і нагінкам, по суті, відлучено від літературного процесу. Як зазначає С. Кіраль (глибокий дослідник епістолярної спадщини письменника. – Г. Р.), «заборонителі» в героях творів І. Чендея впізнавали себе – бездуховних кар'єристів, жадібних до грошей, нищих, бездарних і некомпетентних, які в гонитві за високими званнями, посадами, чинами готові зректися рідної мови, знищити архітектурні пам'ятки, звести шкідливі заводи, вирубати правічні карпатські ліси. Байдужість до простої людини, до природи боліла І. Чендею, він намагався застерегти від тотального руйнування віковичних морально-етичних ідеалів і традицій...» [17, с. 49]. Тут не можна оминати імені надзвичайно талановитого прозаїка Анатолія Шевчука (рідний брат Валерія Шевчука), після дебюту якого критика передбачала, що «незабаром в українській літературі зійде нова яскрава зірка» [7, с. 51]. Звинувачений у націоналістичній та антирадянській пропаганді, він був арештований у 1966 році й засуджений до п'яти років каторги. І лише в 1991 році в демократичній Україні після тривалого «мовчання» письменник дістав змогу вийти до читача з книгою оповідань. Із поколінням шістдесятників єднала та «високовольтна лінія напруги», зміст та

експресію якої зумовила домінантна шевченківська тема «душі, що «внутр ридає», і надзвичайно талановитого прозаїка-гуманіста Р. Андріяшика, драматичне входження якого в національне письменство вимагає не одного дослідження. Його роман «Люди зі страху», поряд із геніальною новелістикою Гр. Тютюнника, у середині 60-х років увійшов до «золотих списків» (І. Дзюба) української літератури, ставши її «окрасою» (С. Кіраль), проте й досі не зробило ім'я автора її «офіційним обличчям» (А. Дністровий). Діалектика особистого й усезагального (національного) визначила основу художньо-естетичних пошуків цих (як, власне, й багатьох інших) письменників, для яких характерне ототожнення народної рани із особистою бідою. Їх вочевидь зближує і тичининське «За всіх скажу, за всіх переболію...». Шістдесятники єдині, насамперед, у своєму прагненні «олюднення світу», що й визначило «силу етичного суб'єкта й відповідну етику, а отже, і художньо-естетичні засоби творення світу» [40, с. 3].

У плані персоналізації шістдесятництва йдеться про два важливі, на наш погляд, моменти. Перший пов'язаний із «недорахуванням» у реєстрі шістдесятників митців, так би мовити, «неголосної хвилі», що увійшли в літературний процес у період завершення хрущовської відлиги й поступового наступу політичних «заморозків». Це такі поети, як В. Голобородько, В. Кордун, Г. Чубай та ін. Їх сьогодні називають «витісненим поколінням». Будучи «витісненими» через посилення репресивного тиску в літературне підпілля й на узбіччя тодішнього життя, вони все ж «зуміли витворити напрочуд оригінальне явище в контексті української й навіть світової культури [...] І це явище мусить бути певним чином означене для читацької свідомості» [2, с. 3]. До поетів цього покоління, що їх дехто іменує постшістдесятниками, відносять і Т. Мельничука, який у 70-і роки поповнив лави поетів-в'язнів. Саме за ґратами його хист розкриється особливо яскраво.

Цілком новаторським і досі не вивченим мистецьким явищем у контексті творчості шістдесятників постає поезія так званої «тихої лірики», представники якої «уникали співпраці з режимом, обстоювали творче самовираження, виступали проти засилля провідного на той час літературного методу соцреалізму. Занурились у себе, у своє мистецьке «Я» й розкошували у власній творчості [43, с. 87]. Неабияким мистецьким талантом у цьому переліку вирізняється постать В. Підпалого. Його творчість, що припадає на 60–70-і рр. (прижиттєві збірки: «Зелена гілка», «Повесіння», «В дорогу – за ластівками», «Вишневий світ»), «увиразнила ознаки «тихої лірики» й постала в національному письменстві як наслідок внутрішнього протистояння автора тоталітарному режиму в умовах ідеологічного тиску на особистість» [32, с. 95]. Однак у замкненому колі шістдесятників, в «обоймах» його репрезентантів і досі не знаходиться чільного місця яскравій постаті В. Підпалого, що був з-поміж своїх сучасників «еталоном людської чесності» (М. Коцюбинська). «Хіба ж його вина, що не потрясав новими карколомними образами, що твердо стояв на традиційній землі, освяченій геніальною простотою Тараса Шевченка, що, курячи безперестанку сигарети чи за робочим столом, чи в колі друзів, не пускав

диму в очі людям? Навпаки, в цьому є щось виважено лицарське, притаманне українському характеру, що розвивався «без гвалту, без крику». В цьому є щось хліборобське, вивірене ціною власноруч вирощеного зерна» [31, с. 72].

Сьогодні очевидно, що В. Підпалій, поза сумнівом, становить «цвіт свого покоління, небучну окрасу своєї пори» (Є. Гуцало). Ще більше переконуєшся в цьому, читаючи та перечитуючи книгу його життя «Золоті джмелі» (саме так можна визначити її жанрову природу), що побачила світ у київському видавництві «Твім інтер» після довгого драматичного шляху до читача аж у 2011 році. Після досягнення цього духовного Космосу, вкотре пересвідчуєшся, що «високе склепіння храму Слова» (П. Засенко) для В. Підпалого – поета й редактора – було свого роду священнодійством, формою щоденної молитви, в якій він обстоював праведне й добродійне, утверджував Шевченкове «неложними устами / казати правду» (епіграф до вірша «Зимова казка»). Звідси – розуміння істинного смислу його рядків, котрі вповні можна сприймати як життєве й творче кредо всього покоління шістдесятників: «В душі добувши слово з тайників, / Дай мисль йому – для плавання вітрило...» («Пролог поета»).

Другий момент, що стосується й досі не вирішеної проблеми «забутих» шістдесятників, пов'язаний із географічним чинником. Її уточнює безпосередній учасник цієї літературної доби П. Перебийніс. У недавньому діалозі з І. Драчем на запитання, чи вважає себе той шістдесятником, добре знаний в Україні поет, редактор, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, однозначно відповів: «Справедливіше буде сказати, що я шістдесятник за духом і словом. І не тільки тому, що вже у шістдесят другому друкував окремі вірші й невеликі добірки в «Літературній Україні», «Дніпрі» та «Вітчизні». В ті переломні часи, коли ви заявляли про свій потужний талант у цивілізованих столицях, ми у глибинках залишалися непоміченими. Ви гриміли Дніпром, а ми дзвеніли джерельцями, струмочками, річечками й жили ними широку течію шістдесятництва. Ніхто сьогодні не пише про це. А даремно» [1]. Аналогічне можна сказати й про талановитого закарпатського поета П. Скунця, становлення особистості якого, як, власне, і його ліричного «Я», «типове для більшості нонконформістів-шістдесятників» [13, с. 75]. Громадянська позиція П. Скунця, засвідчена його особистими стосунками з такими інакодумцями, як В. Чорновіл, М. Руденко, особливо рельєфно прочитується у сміливій як на 1971 рік поемі «Розп'яття», котра, по суті, стала виразною алюзією на політичну ситуацію в Україні. Безумовно, тут не можна оминати й імені сумського шістдесятника М. Данька, збірку «Червоне соло» (1967) якого називали «найсмівлівішою книжкою» (П. Бондар) в Україні повоєнного часу. Після її написання та публікації добірки віршів на сторінках чехословацької «Дуклі» (1967, № 4) ім'я поета з його виразною націєцентричною світоглядною домінантою було вилучено з читацького обігу на довгих 18 років.

Цікавим «поворотом» щодо персоналізації шістдесятництва стали міркування М. Наєнка в одній із останніх публікацій на сторінках «Літературної України» (15.08.2013 р.) щодо розімкнення кордонів цього мистецького явища. У статті

«Шукай у морозах весну» він, зокрема, веде мову про «польську шістдесятницьку вітку» й «українське шістдесятництво в Словаччині». В цьому мистецькому контексті дослідник відводить чільне місце таким поетам, як Віктор Гайний («Шумлять Бескиди», 1959), Йосип Шелепець («Що в серці моєму», 1961), Іван Мацинський («Карпатські акорди, 1961), Михайло Дробняк («Розлуки і зустрічі», 1964) та ін. На особливий статус у цьому ряду претендує Сергій Макара. Дебютувавши в 1958 році збіркою «Осяяна юність», багатьма віршами, кряжовою ідеєю яких був «розстріляний гуманізм» у Чехословаччині, він і сьогодні активно виступає зі своїми поезіями та перекладами, розвиває кращі риси «того літературного гарту, який здобував разом з історично значущим шістдесятництвом та розвивав і розвиває в умовах вільного українства в незалежній Словаччині» [26].

У контексті численних сучасних дискусій про феномен шістдесятництва серед «відкритих» питань залишається і його визнання не лише столичним, а «соборно-українським» явищем. Як відлуння «на процес духовного оновлення суспільства практично у кожному обласному центрі України із запізненням на 2–3 роки активізувався духовний протест проти знецінення прав людини. Кожен регіон мав вияви пробудження громадянської активності у форматі літературної творчості. Варто назвати імена відомих митців з їх адресами: В. Лучук (Львів), Р. Третяков (Харків), П. Скунець (Ужгород), А. Бортняк (Вінниця), Б. Нечерда (Одеса)» [9, с. 225]. У період активного заповнення лакун в українському літературному процесі наприкінці 1980-х років І. Римарук ставив справедливе питання: «Ті ж не такі вже й далекі 60-ті – чи маємо про них повне й об'єктивне уявлення? Постійно повторюємо кілька гучних імен, але так годі відтворити цілісність, безперервність творчого і психологічного процесу» [33, с. 104]. Отже, нагальною постає сьогодні потреба спростувати уявлення про шістдесятництво як «невеликий, замкнений на себе гурт елітної літературної молоді, відгородженої від загалу. Справді, сталося так, що найперші шістдесятники виявились і найталановитішими, а тому й створилася сама собою «обойма» з десятка імен, яку, за звичкою, називають і тепер. При цьому поза увагою залишається довгий ряд першорядних майстрів слова, які відкрито відмовились від соцреалізму і принципу партійності. Звичайно, І. Драч у нас один, і немає другого Є. Гуцала. Але ж виблискують, безумовно, розбуджені епохою шістдесятництва, самобутні таланти поетів В. Голобородька, П. Мовчана, В. Підпалога, В. Кордуна, М. Воробйова, В. Рубана, О. Лупія, Б. Мозолевського, П. Перебийноса, В. Коломійця, П. Засенка, Б. Нечерди, Т. Третякова, В. Базилевського, М. Луківа...» [12, с. 100]. Р. Корогодський у своїй феноменальній книзі спогадів «Брама світла. Шістдесятники» (Львів, 2009) вводить у шістдесятницьку орбіту кілька десятків художницьких імен, слушно зауважуючи, що їхня роль в оновленні мови мистецтва була далеко не меншою, ніж роль літераторів: Опанас Заливаха, Георгій Якутович, Григорій Гавриленко, Веніамін Кушнір, Людмила Семикіна, Галина Севрук, Любомир Медвідь, Олексій Захарчук, Михайло Вайнштейн, В'ячеслав Дозорець, Юрій Химич, Андрій Бокотей, Богдан Сорока, Леся Крип'якевич, Валентин Задорожній, Борис Довгань, Ірина Макарова-

Вишеславська та ін. В цьому ряду він виокремлює і львівську, чи, як він її називає, «галицько-паризьку» школу (учнів Карла Звіринського, Романа Сельського і Олекси Новаківського), що отримали відчутно іншу освіту й іншу підготовку, ніж їхні однолітки з «великої» України [18].

Розмірковуючи над спонуканими виникнення шістдесятництва, його термінологічним означенням, творчим спрямуванням, роллю в суспільно-політичному й культурному житті 60-х років і подальшого часу, І. Жиленко пише: «Шістдесятництво – не течія, і тим паче – не «школа». Це був Рух опору інтелігенції, дух бунтарства, що об'єднував абсолютно різних – і за манерою віршування, і за жанром, і навіть за родом діяльності – людей. Але, безперечно, основою шістдесятництва був пошук нового: нових виражальних засобів і нового світогляду. Шістдесятники – кожен по-своєму – несли нове» [10, с. 756]. Як свідчив Р. Корогодський, це була «мала «шопта», за виразом В. Стуса, «дуже різних індивідуальностей. Людей різного особистого досвіду, різних психологічних установок, різного рівня обдарування, культури, об'єднаних єдиним – усвідомленням себе національною інтелігенцією. Ота малочисельна група (не асоціація, не партія) була об'єднана виключно громадянським самоусвідомленням, внутрішнім заангажуванням кожного і дружніми взаєминами, симпатіями всіх до всіх. Були, звичайно, винятки, що лише увиразнювали правило». Усіх їх об'єднувала жага знань і самовираження через активну діяльність, творчість і чітко усвідомлений, як абсолют, вимір моральності. У світі, наскрізь фальшивому, тлінному, деформованому, моральність стала паролем» [20].

В умовах становлення української державності видається вельми актуальним і конче потрібним звернення до «громадянського і патріотичного подвигу шістдесятників – не для того, щоб ще раз віддати їм належне, щоб ділити славу і розбиратися, хто зробив більше, а хто менше. Думається, що їм – живим і замученим – менш важливо, яким словом згадає їх Україна – «незлим, тихим», а чи іншим. Болить їм покрита туманом непевності майбутність батьківщини. Ідемо до них за порадою, бо нам потрібен їхній досвід духовного виростання, протистояння і прямиостояння (словотвір В. Стуса). На здобутках шістдесятництва ми перевіряємо себе: чи не змаліла література після ейфорії першого успішного кроку в незалежність, чи не розгубилась перед складністю завдань і серйозністю допущених помилок?» [13, с. 96]. Сьогодні ми не можемо уявити собі національну культуру «без творчої когорти шістдесятників. Ці митці дали людям надію, сміливо стверджуючи, що жити у своїй незалежній державі – не така вже й примарна ідея, а цілком реальна річ, котрої повинні прагнути всі, хто має хоч краплину власної гідності» [36]. Велика загадка тривалої живучості шістдесятників, очевидно, в тому, що світ прийняв мову, вистраждану тим драматичним поколінням» [37, с. 32]. Тому які б численні (почасти й полярні) означення не давали явищу шістдесятництва, очевидно одне – його репрезентанти щиро жадали сповнити «озоном нелукавого слова» (В. Панченко) складну й суперечливу постсталінську епоху, активно втілювали ці прагнення в життя і творчість. Муза цього кола талановитих митців матеріалізувалась у слові

Правди як «солодкій в венах міці» (Л. Костенко). Воно було їхньою силою й воднораз мукою, основною зброєю в нелегкій і виснажливій боротьбі з антисвітом.

Список використаних джерел

1. «Ми з епохи шістдесятих»: Діалог шістдесятників // Літературна Україна. – 2012. – 7 червня.
2. Андрусак І. М. Про «птахів, затиснутих дощами», або що існує «у проміжку між травмами» // Поети «витісненого покоління»: Антологія. – Харків: Ранок, 2009. – С. 3–39.
3. Бажинов І. Д. Помер Іван Світличний // Слово і час. – 1992. – № 12. – С. 89–90.
4. Базилевський В. О. Поезія як мислення // Українське слово: Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст.: У 4 кн. – К.: Рось, 1994. – Кн. 3. – С. 182–197.
5. Бердиховська Б. Шістдесятники – бунт покоління // Українська мова та література. – 2006. – Ч. 14–15 (462–463).
6. Гундорова Т. І. Шістдесятництво: метафора, ім'я, дім // Коцюбинська М. Х. // Мої обрії: В 2 т. – К.: Дух і літера, 2004. – Т. 1. – С. 4–10.
7. Даниленко В. Г. Доля, Дім і Дорога у творчості Анатолія Шевчука // Слово і Час. – 2012. – № 10. – С. 51–56.
8. Дзюба І. М. Забуті – поруч: Ще про одного «шістдесятника» // Літературна Україна. – 1991. – 13 червня.
9. Домчук М. П. Сумський шістдесятник Микола Данько: архітектоніка долі // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2011. – № 3 (214). – Ч. 2. – С. 224–228.
10. Жиленко І. В. Homo feriens: Спогади. – К.: Смолоскип, 2011. – 816 с.
11. Зборовська Н. В. Код української літератури: Проект психоісторії новітньої української літератури: монографія. – К.: Академвидав, 2006. – 504 с.
12. Іванисенко В. П. Животрепетна наша історія: Шістдесятництво: родовід і доба // Київ. – 1998. – № 1–2. – С. 94–100.
13. Іванишин П. В. Критика і метакритика як осмислення літературності: монографія. – К.: ВЦ «Академія», 2012. – 288 с.
14. Історія української літератури ХХ століття: У 2 кн. – К.: Либідь, 1998. – Кн. 2. – 456 с.
15. Касьянов Г. В. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960–80-х років. – К.: Либідь, 1995. – 223 с.
16. Касян Л. Г. «Книга життя» Ірини Жиленко: «Homo feriens» в автобіографічно-мемуарному дискурсі // Слово і Час. – 2012. – № 6. – С. 41–49.
17. Кіраль С. С. «І знову я про те, що життя сильніше смерті»: Спроба епістолярного автопортрета Івана Чендея (До 90-річчя від дня народження письменника) // Слово і Час. – 2012. – № 8. – С. 41–57.
18. Корогодський Р. М. Брама світла. Шістдесятники. – Львів: Видавництво УКУ, 2009 – 656 с.
19. Корогодський Р. М. Хто є шістдесятниками? // Українська мова та література. – 2002. – Ч. 35 (291).
20. Корогодський Р. М. Шістдесятники поза пафосом // Українська мова та література. – 2003. – Ч. 39–40 (343–344).
21. Костенко Л. В. Геній в умовах заблокованої культури // Дивослово. – 2001. – № 2. – С. 2–7.
22. Коцюбинська М. Х. Іван Світличний, шістдесятник // Коцюбинська М. Х. Мої обрії: В 2 т. – К.: Дух і літера, 2004. – Т. 2. – С. 5–27.
23. Лановик М. Б. «А поезія завжди елітарна...»: Роздуми про поезію Ігоря Калинця // Дзвін. – 1997. – № 4. – С. 143–146.

24. Мачківський М. А. Згадаймо всіх – поіменно: Альтернативне дослідження // Літературна Україна. – 2008. – 13 листопада.
25. Мачківський М. А. Згадаймо всіх – поіменно: Альтернативне дослідження // Літературна Україна. – 2008. – 20 листопада.
26. Наєнко М. К. «Шукай у морозах весну» // Літературна Україна. – 2013. – 15 серпня.
27. Наєнко М. К. Шістдесятництво: в історії і в сучасності // Літературна Україна. – 2008. – 7 серпня.
28. Наєнко М. К. Шістдесятництво: в історії і в сучасності // Літературна Україна. – 2008. – 21 серпня.
29. Панченко В. Є. Висота Івана Дзюби // Літературна Україна. – 2011. – 25 серпня.
30. Панченко В. Є. Самотність на верхів'ях: Поезія Ліни Костенко в часи «відлиги» і «заморозків» // Дивослово. – 2005. – № 3. – С. 53–59.
31. Пішов у дорогу – за ластівками: Спогади про Володимира Підпалого. – Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2011. – 496 с.
32. Рарицький О. А. Редакторська діяльність Володимира Підпалого в епістолярних спогадах сучасників // Слово і Час. – 2011. – № 7. – С. 95–102.
33. Римарук І. М. «...Щоб дереву роду не згоріти» // Літературна панорама: Збірник. – К., 1988. – Вип. 3. – С. 103–110.
34. Ромащенко Л. І. Проблема історичної пам'яті в творчості шістдесятників // Слово і Час. – 2002. – № 4. – С. 45–52.
35. Савка М. О. Ліна Костенко // Усе для школи. Українська література. – К.; Львів, 2002. – 78 с.
36. Савчук Н. І. Сузір'я яскравих зірок на тлі негоди: українські митці-«шістдесятники» в контексті своєї епохи // Українська мова та література. – 2008. – Ч. 45 (589).
37. Сверстюк Є. О. Блудні сини України. – К.: Товариство «Знання», 1993. – 256 с.
38. Сверстюк Є. О. Срібний дзвіночок тих літ // Літературна Україна. – 2013. – 15 серпня.
39. Стус В. С. Твори: У 6 т., 9 кн. – Львів: Просвіта, 1999. – Т. 3. – Кн. 2. – 495 с.
40. Тарнашинська Л. Б. Антропологічні колізії художньої свідомості: жанрово-стильові актуалізації та модифікації у творчості українських шістдесятників // Слово і Час. – 2011. – № 5. – С. 3–14.
41. Тарнашинська Л. Б. Презумпція доцільності: Абрис сучасної літературознавчої концептології. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 534 с.
42. Ткаченко А. О. Василь Симоненко: нарис життя і творчості. – К.: Дніпро, 1990. – 312 с.
43. Третяченко А. В. Володимир Підпалый у контексті «тихої лірики» // Слово і Час. – 2013. – № 6. – С. 87–92.
44. Шістдесятництво як явище, його витоки й наслідки // Слово і час. – 1997. – № 8. – С. 4–55.
45. Яременко В. В. Панорама української літератури ХХ століття // Українська мова та література. – 2001. – Ч. 11 (219).

О. А. Зарудняк

СИНТАКСИЧНІ ЗАСОБИ СТИЛІСТИКИ В НОВЕЛАХ ГРИГОРІЯ КОСИНКИ

Григорій Косинка (Стрілець) належить до тієї плеяди українських письменників тридцятих років двадцятого століття, яких більшовицька влада піддала найжорстокішим репресіям. Письменник прожив недовге (35 років), але плідне творче життя. Виходець із села, він не порвав із селом. Усі його новели